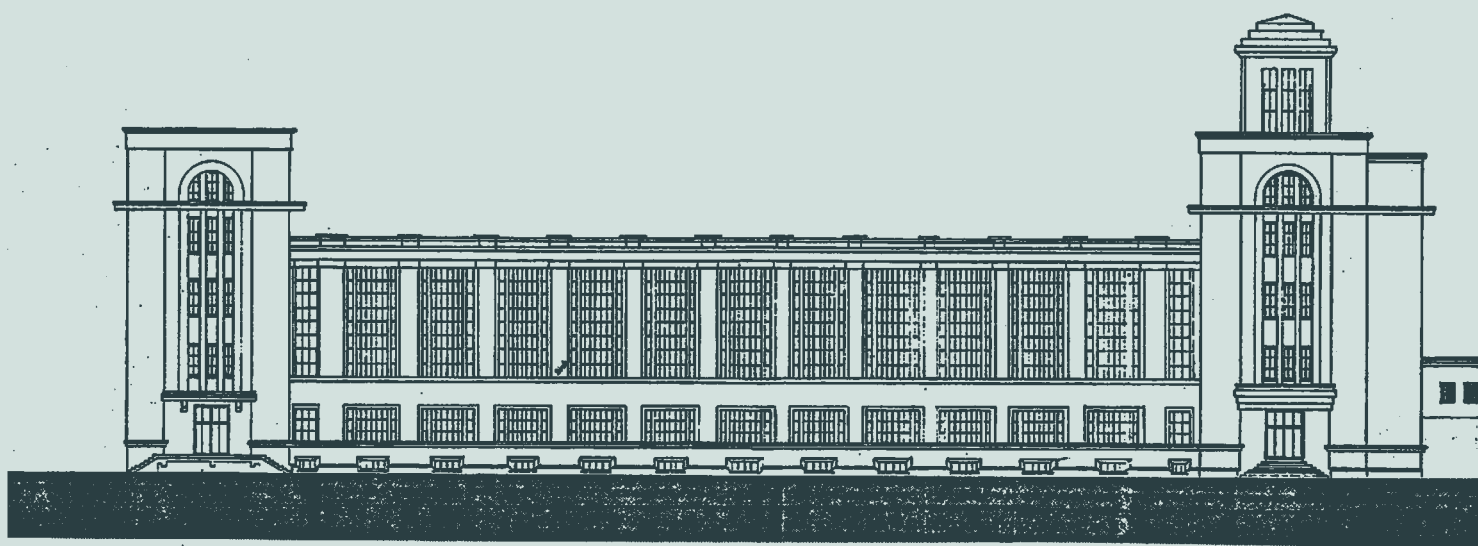

Зграда ковнице новца *National Mint*

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Цртеж главне фасаде
Front elevation, drawing

Зграда ковнице новца

Пионирска 2, Београд

Споменик културе

Општи изглед Завода за израду новчаница, око 1930.
Mint, general view, ca 1930

Комплекс Завода за израду новчаница и кованог новца Народне банке Србије смештен у једној од најлепших просторно културно-историјских целина Београда, између Топчидерског парка, некадашњег Тркалишта (данас Хиподрома) и Кошутњака, представља први модерни индустријски комплекс изузетне ауторске архитектуре. Подигнут за значајну државну институцију, штампарију новца и ковницу, комплекс је од свог оснивања до данас очувао изворну намену и више од осам деценија служи производњи државне банкноте.

Предисторија Завода за израду новчаница почиње одмах по завршетку Првог светског рата и стварања велике државе, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Непосредни повод за његово оснивање, средином треће деценије прошлог века, били су велики проблеми око израде државне монете, која је до тада израђивана у иностранству и то најчешће у Белгији, Француској и

Аустроугарској, као и чињеница да је за знатно проширену државу Народна банка морала да обезбеди увећани новчани оптицај. Израда новчаница у земљи гарантовала је њихову већу сигурност и заштиту, штедњу девизног новца, а важна је била и могућност да у случају хитне потребе, нарочито у ратним условима, држава изради новчанице брзо и у потребним количинама. Позитивни ефекти су се огледали и у запошљавању домаћег становништва и у смањењу трошкова израде, посебно трошкова транспорта. Из тих разлога, главни Управни одбор Народне банке на челу са гувернером Ђорђем Вајфертом донео је 30. децембра 1925. године одлуку о оснивању домаћег Завода за израду новчаница, као и да се одмах по успостављању производње почне с израдом резервних банкнота. Уз пуну подршку која је за овај подухват добијена од Француске банке (Banque de France) решено је и да се један машински инжењер упуту у Париз на проучавање процеса израде новчаница.

Изглед ентеријера – одељење за штампање, око 1930.
Interior, printing department, ca 1930

Почетком идуће године Банка је именовала инжењера Миливоја Обрадовића за будућег управника Завода и послала га у Париз како би се уз помоћ директора Француске банке Пола Шилера (Paul Schuhler) упознао са свим пословима око израде новчаница. Такође је донета и одлука да се пројектовање фабричког комплекса повери архитекти Јосифу Најману (Београд, 1894 – Београд, 1951), који је у то време био запослен у Француској банци. Према упутствима Пола Шилера архитекта Најман извео је урбанистичко уређење и пројектовање свих објеката у комплексу, док је инжењер Обрадовић дефинисао унутрашњи распоред просторија погонске зграде. Само извођење радова поверено је предузимачу Иви Валанду. Истовремено са спровођењем припремних радова за подизање државне штампарије новца, Народна банка је добила пуну подршку краљевске владе за намеравању подухват, тако да је већ марта 1927. године закључила уговор са Министарством пољопривреде и вода о дугорочном закупу земљишта у Топчидеру.

Земљиште на којем је 1. августа 1927. године почео да се подиже Завода за израду новчаница некада је припадало Топчидерској економији. Након њене ликвидације оно је подељено цркви, двору и државним установама, а део између Топчидерске реке и гробља, на коме су се у време кнеза Милоша налазиле војничке касарне, подељен је Народној банци за изградњу државне ковнице новца. Сама локација на којој је изграђен Завод за израду новчаница била је идеално позиционирана уз реку и државну железничку пругу Београд

Новчаница Краљевине Југославије са ликом Краљице Марије из 1931.
The 1931 banknote of the Kingdom of Yugoslavia with the portrait of Queen Maria Karadjordjević

– Ниш – Скопље, а индустријска пруга фабрику је директно повезивала са железничком станицом у Топчидеру, како би се новац и материјал потребан за његову израду лакше транспортовали. Камен темељац је положен на празник Рођења Богородице, 21. септембра 1927. године како стоји у повељи узиданој у темеље зграде, у којој су такође исписана имена личности значајних за настанак изградњу комплекса. Овој свечаности присуствовали су изасланици владе, општине и свих привредних корпорација. Новинари дневних листова „Политика“ и „Време“ помно су пратили све активности и извођење радова на подизању још једног значајног државног индустријског комплекса.

Завод за израду новчаница и кованог новца Народне банке подигнут је на земљишту које заузима површину од преко пет хектара. У оквиру читавог комплекса поред главне, погонске фабричке зграде подигнути су и други објекти потребни за несметано функционисање Завода, пројектовани и постављени тако да што боље одговарају својој намени: електрокалорична централа, гаража, дванаест зграда за становање особља, затим две портирске куће за обезбеђење испред погонске зграде, кућа за „три жандарма“ и модерна штенара за псе чуваре у ужем фабричком кругу. Најрепрезентативнији пратећи објекти у комплексу биле су виле за управника и помоћника управника изведене у духу архитектуре академизма, док су преостале виле и зграде за становање радника изведене једноставнијим архитектонским изразом, сходно њиховој намени и значају.

Детаљ западне куле
Western tower, detail

Централни положај у комплексу има главна, погонска зграда, са одељењима за штампање и трезорима за чување новчаница. У структуралном смислу првобитно су је чинила три одељења: техничко одељење за припрему и штампу, одељење за штампање и административно одељење, као и механичке радионице за прецизне радове и поправке, фотографски атеље, лабораторија за испитивање хартије и боје, граверница за прототипове и штампарија с књиговезницом. Погонска зграда, изграђена у конструкцији од армираног бетона великих распона, имала је најсавременију опрему и инсталације попут централног грејања и уређаја за топлу воду, телефонске централе, централног пријемног апарата за јављање пожара, прислушних апарата и апарата за влажење ваздуха, лифтова, а најмодерније машине за штампање банкнота набављене су у иностранству. У њеном улазном холу, једна наспрам друге, постављене су две мермерне плоче са записом о изградњи прве државне фабрике новца и о заслужним личностима које су бринуле о њеном настанку. Приликом пројектовања архитектонске композиције главног фабричког здања, архитекта Најман водио је рачуна о што већој доследности унутрашњег распореда и конструкције, што је уочљиво и на самој фасади изведеној у вештачком камену. Како вуте рамова, којима су савладани велики распони производних одељења, не би сметале на унутрашњој страни зида измештене су на бочне фасаде стварајући на тај начин оригиналну слику фасадне композиције. Експресивности фасаде доприносе и

Вила директора Завода за израду новчаница, изглед 2007.
Villa of the director, 2007

две куле уз северни тракт, истакнуте посебним распоредом и обликом отвора, од којих она западна, завршена кубичном куполом, истовремено служи као акценат главног улаза и као резервоар за воду. Велике стаклене површине подужних фасада, својствене објектима индустријске намене, додатно доприносе експресионистичком утиску читаве композиције.

Сви објекти и инсталације Завода за израду новчаница завршени су октобра 1929. године, а израда банкнота почела је два месеца касније, уз помоћ двојице графичара Француске банке. Први примерци израђених новчаница били су у апоенима од 10 и 20 динара с натписом Краљевина Југославија и датумом издања 1. децембар 1929. Гувернер Игњат Бајлони по традицији је прве примерке банкнота, пре пуштања у оптицај, предао краљу Александру Карађорђевићу приликом његове аудијенције Заводу. Свечано освећење Завода у Топчидеру обављено је 26. јануара 1930. године у присуству краљевог изасланика, чланова Владе и представника свих важнијих установа у земљи, као и директора Пола Шилера и вицегувернера Француске банке Пјера Фурнијеа (Pierre-Eugène Fournier) који је у име гувенера Емила Мораа (Emile Moreau) одржао пригодан говор. На тај начин је свечано обележен почетак рада прве фабрике за израду новца у Југославији и редовна производња новчаница. Управа Завода за израду новчаница од самог почетка је пратила савремене европске токове. У циљу упознавања квалитета производње и набавке квалитетног материјала и прибора коришћена су искуства из Беча,

*Општи изглед комплекса - главна фабричка зграда и зграде за становање техничког особља, око 1930.
General view of the complex, ca 1930: manufacturing building and the housing for technical staff*

Прага, Берлина и Лајпцига. Како се процес производње стално усавршавао, септембра 1937. године извршено је и инсталирање одељења за израду металног новца и од тада до данас сав редовни оптицајни као и већина пригодног кованог новца Југославије, а потом Србије, искован је у Заводу у Топчидеру. Завод за израду новчаница и кованог новца током више од осам деценија постојања усавршавао је технолошке процесе, а сходно напретку технологије и графичке индустрије и урбанистичка и архитектонска структура комплекса доживела је извесне промене које су се, уважавајући првобитни ауторски концепт архитекте Јосифа Најмана, складно уклопиле у аутентичан амбијент.

Ковница новца, назив који је током времена постао топоним читавог комплекса, у историји новије српске архитектуре заузима важно место као један од првих модерних индустријских објеката чистог ауторског израза и један од изузетних примера експресионистичке архитектуре код нас у периоду између два светска рата. Завод за израду новчаница и кованог новца први је, најважнији и најсложенији архитектонски и урбанистички комплекс

у опусу једног од најзначајнијих архитеката прве половине прошлог века, Јосифа Најмана, који ће одредити даљи ток његовог градитељског ангажмана на подручју Београда. С друге стране, највећа вредност овог репрезентативног индустријског комплекса је то што више од осам деценија представља институцију од националног значаја, прво и једино место настанка штампаног и кованог државног новца — динара. Главна фабричка зграда комплекса, под називом Зграда Ковнице новца, због својих културно-историјских, архитектонских и естетских вредности, утврђена је 2007. године за споменик културе.

Литература:

- Досије споменика културе Зграда Ковнице новца, Документација ЗЗСКГБ
- J. Najman, *Zavod za izradu novčanica Narodne banke na Topčideru kod Beograda, Arhitektura 6, Ljubljana 1932, 173-175.*
- М. Гломазић, *Народна банка 1884-1934, Београд 1935, 265-267.*
- А. Кадјевић, *Elementi ekspresionizma u srpskoj arhitekturi između dva svetska rata, Moment 17, Beograd 1990, 90-100.*
- А. Кадјевић, *Arhitekt Josif Najman (1894-1951), Moment 18, Beograd 1990, 100-106.*
- В. Дузалић и др., *Народна банка 1884-2004, Београд 2004, 290-291.*

National Mint

2 Pionirska Street, Belgrade

Cultural monument

Општи изглед комплекса - виле за шефове одељења, главна фабричка зграда, електрокапорична централа, око 1930.
General view of the complex, ca 1930: villas for department managers; main manufacturing building; power station

Situated in one of the most beautiful historic conservation areas of Belgrade, bounded by Topčider Park, the former Racecourse (today's Hippodrome) and Košutnjak, the complex of the establishment officially known as the Institute for Manufacturing Banknotes and Coins of the National Bank of Serbia, was the first modern industrial complex of exceptional architectural merit. Built to accommodate an important public institution, the complex has been serving its original purpose of

producing the national currency since its founding more than eighty years ago.

Its beginnings can be traced back to the creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in the aftermath of the First World War. The immediate reason for its establishing in the mid-1920s were serious problems surrounding the production of national currency, hitherto produced abroad, usually in Belgium, France and Austria-Hungary, and the fact that the central bank needed to increase the money

Деталь бочне фасаде
Side façade, detail

supply for the new and considerably larger state. The production of banknotes in the country was to ensure greater safety and security, foreign currency saving, as well as the possibility for the central bank to act promptly in case of emergency, especially in case of war. The expected positive effects included a reduction in overall costs, especially transportation costs, and an increase in local employment. As a result, the Institute was set up on 30 December 1925 by a decision of the Management Board of the National Bank, chaired by Governor Djordje Vajfert. Given the support of the Bank of France to the project, it was decided to send a mechanical engineer to Paris to acquaint himself with the production process. Early the following year the Bank appointed the engineer Milivoje Obradović as

director of the newly-founded establishment and sent him to Paris. The design of the complex was entrusted to the architect Josif Najman (Belgrade, 1884 – Belgrade, 1951), employed with the Bank of France at the time. Following the guidelines offered by Paul Schuhler, Director of the Banknote Printing Department of the Bank of France, Najman developed the layout of the complex and designed all structures within it, while Obradović drew up a layout for the manufacturing facility. The actual construction was overseen by the contractor Ivo Valand. In March 1927, with full support from the royal government throughout the preparatory phases, the National Bank entered into a long-term lease agreement with the Ministry of Agriculture and Waters over a plot of land in Topčider.

Деталь главне фасаде
Front façade, detail

The plot where construction began on 1 August 1927 had been part of the Topčider Farm. After the Farm was closed down, the land was distributed among the church, the royal court and the government, and the portion between the Topčider river and the Topčider cemetery, at the time of Prince Miloš occupied by army barracks, was allocated to the National Bank for the Institute. The plot was ideally located adjacent to the state-owned Belgrade–Niš–Skopje railway line, and an industrial track connecting it directly to the railway station at Topčider ensured easy transportation of raw materials and finished products. The foundation stone was laid on 21 September 1927, the feast day of the Nativity of the Virgin, as recorded, along with the names of all significant persons, in a

charter set in the construction of the foundations. The dailies Politika and Vreme provided regular progress reports from the construction site.

The complex covers an area of more than five hectares. Apart from the main manufacturing building, it includes other facilities, designed and located in such a way as to be able to best fulfil their intended purpose: a thermal power station, a garage, twelve buildings providing homes for staff, two guardhouses in front of the main plant, a house for “three gendarmes”, and a modern kennel for guard dogs inside the inner perimeter of the complex. The most impressive accessory buildings were villas for the director and deputy director, designed in the style of academism, while other villas and the housing for workers were suitably simpler and humbler in appearance.

The central position within the complex is occupied by the main manufacturing building that houses printing departments and vaults. It was originally structured into three sections: the technical preparation and printing section, and the printing and administration sections, as well as precision mechanical workshops, a photographic studio, a laboratory for paper and colour quality testing, a workshop for engraving master plates, and a printing and bookbinding workshop. The central reinforced-concrete building was furnished with state-of-the-art systems and fixtures such as a central heating system, a telephone switching system, a fire alarm system with the central receiver, audio surveillance and air humidity control devices, lifts, and state-of-the-art printing machinery purchased from foreign manufacturers. Two marble plaques set up opposite one another in the entrance hall were inscribed with the information on the construction of the first public money factory and the persons that contributed to its establishment. The architect Najman sought to achieve a consistent relationship between internal layout and construction, which is observable on the stone-clad exterior. The frames used to span large manufacturing floors are exposed on the side façades creating an original composition pattern. The expressiveness of the façade is enhanced by two towers flanking the northern wing, accentuated by a distinctive arrangement and shape of the openings. The western of the two, capped by a cubic cupola, accentuates the main entrance, while functioning as a water tower. Large glass areas in the horizontally oriented facades, typical of industrial architecture, additionally contribute to the expressionist flavour of the composition.

Construction and installation was completed in October 1929 and the manufacture of banknotes began two months later with the assistance of two graphic workers of the Bank of France. The first banknotes were in denominations of 10 and 20 dinars and bore the inscription "Kingdom of Yugoslavia" and the date of issue, 1 December 1929. Before being released into circulation, the first specimens were traditionally presented to King Alexander by the Governor (Ignjat Bajloni), on the occasion of the King's visit to the Institute. The official dedication of the Institute on 26 January 1930 was attended by the King's representative, cabinet ministers and representatives of all important national institutions, as well as Paul Schulher, Director of the Printing Department, and Pierre-Eugène Fournier, Vice-Governor of the Bank of France, who gave a speech on behalf of

the Governor, Emile Moreau. The management of the Institute kept abreast of contemporary European developments from the outset, acquainting itself with the production, material and equipment quality standards in Vienna, Prague, Berlin and Leipzig. As a result of the constant improvement of the production process, in September 1937 coin production equipment was mounted. All circulation and most commemorative coins of Yugoslavia, and then of Serbia, have been minted by the Institute in Topčider ever since. Throughout more than eighty years of its existence the Institute has been upgrading the technological process, and the architectural and spatial structure of the complex has necessarily undergone some modifications to accommodate advances in technology and the graphic industry without being disrespectful of Najman's original design.

The Mint, as the entire complex came to be popularly known, holds an important place in the history of Serbian architecture as one of the first modern creatively designed industrial structures and a remarkable example of expressionist architecture in the interwar period. It is the first, most important and most complex architectural and urban design in the oeuvre of one of the most renowned architects of the first half of the 20th century, Josif Najman, which set the course of his further career in Belgrade. On the other hand, the highest value of this industrial complex resides in the fact that it has been an institution of national significance for more than eighty years, the first and only place of manufacture of the national currency – the dinar. In 2007, the main manufacturing building, filed as the National Mint building, has been designated a cultural property on account of its cultural, historical, architectural and aesthetic value.

Literature

CHPIB Documentation, Cultural Property File: National Mint building

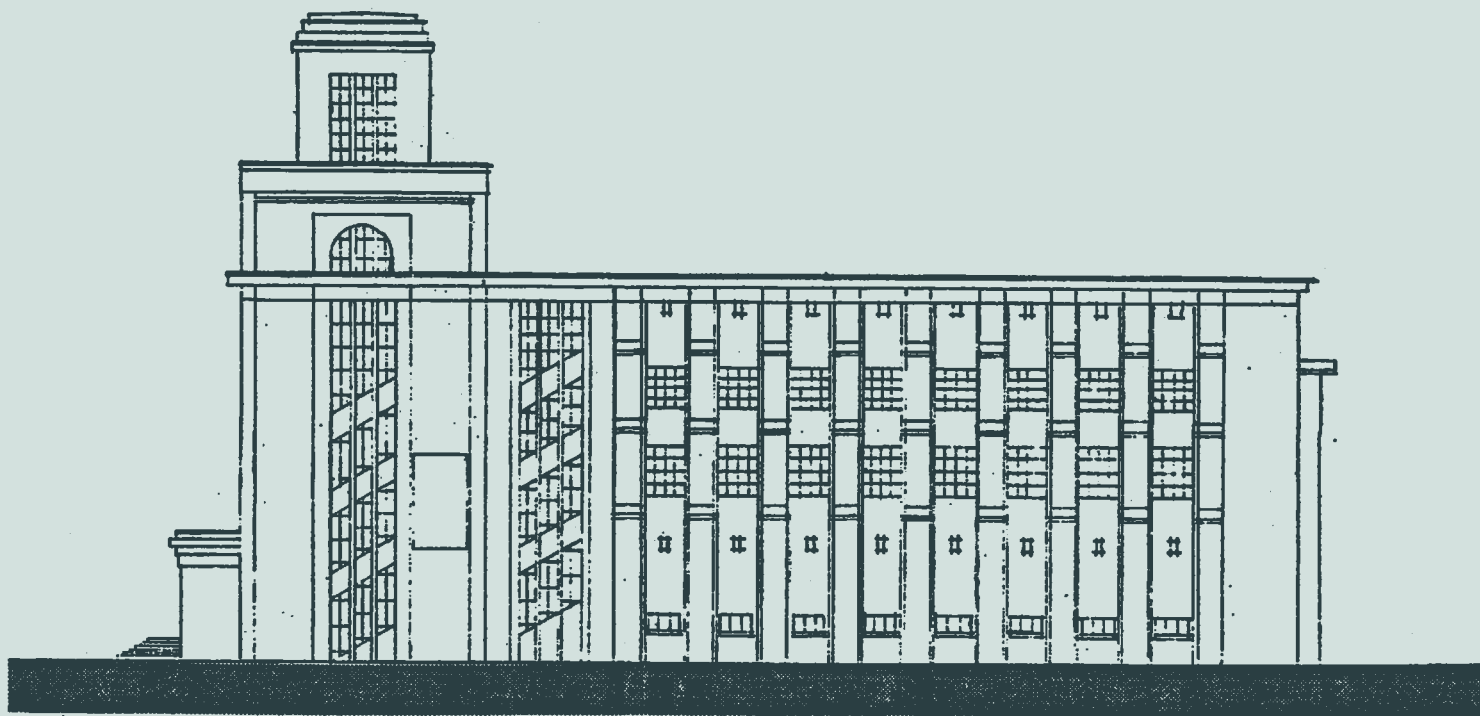
J. Najman, "Zavod za izradu novčanica Narodne banke na Topčideru kod Beograda", *Arhitektura 6* (Ljubljana 1932), 173–175

M. Glomazić, *Narodna banka 1884–1934* (Belgrade 1935), 265–267

A. Kadijević, "Elementi ekspresionizma u srpskoj arhitekturi između dva svetska rata" *Moment 17* (Belgrade 1990), 90–100

A. Kadijević, "Arhitekt Josif Najman (1894–1951)", *Moment 18* (Belgrade 1990), 100–106

V. Dugalić et al., *Narodna banka 1884–2004* (Belgrade 2004), 290–291

Цртеж бочне фасаде
Side elevation, drawing

Зграда кованице новца

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: мр Милица Грозданић, директор

Текст: Саша Михајлов

Лектура: Анђелка Ковачевић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић,

Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Тираж: 1000 примерака

Штампа: ЈП „Службени гласник“, Београд

Београд, 2012. година

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

725.144(497.11 Београд)(036)

МИХАЈЛОВ, Саша, 1975-
Зграда кованице новца = National Mint /
[текст Саша Михајлов ; превод Марина
Адамовић Куленовић ; фотографија Снежана
Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту
споменика културе града Београда = Cultural
Heritage Preservation Institute of Belgrade,
2013 (Београд : Службени гласник). - 10 стр.
: илустр. ; 20 x 20 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Подаци
о ауторки преузети из колофона. - Текст
штампан двостубачно. - Тираж 1.000. -
Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-81157-83-1

а) Београд - Зграда кованице новца - Водичи
COBISS.SR-ID 198251532

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade